

Σύνοψη

Έκθεση Πολιτικής του Προγράμματος BRIDGE

Ενίσχυση της εναλλακτικής αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας στην Ευρώπη: Διδάγματα και συστάσεις από το πρόγραμμα BRIDGE

Σύνοψη

Σε ολόκληρη την Ευρώπη, τα εναλλακτικά μέτρα αναγνωρίζονται όλο και περισσότερο ως βασικό στοιχείο μιας δικαιοσύνης φιλικής προς τα παιδιά. Διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα, όπως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η Γενική Παρατήρηση αριθ. 24, οι Κατευθυντήριες Οδηγίες του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά και η Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 σχετικά με τις διαδικαστικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινικές διαδικασίες, ενθαρρύνουν τα κράτη να αντιμετωπίζουν τα παιδιά εκτός των επίσημων ποινικών διαδικασιών, όποτε αυτό είναι σκόπιμο. Ομοίως, οι έρευνες δείχνουν ότι καλά σχεδιασμένα εναλλακτικά μέτρα μπορούν να μειώσουν την υποτροπή, αποφεύγοντας παράλληλα το στίγμα, τον χαρακτηρισμό και τη διαταραχή της εκπαίδευσης, της οικογενειακής ζωής και των μελλοντικών ευκαιριών που ενδέχεται να συνοδεύουν τις επίσημες ποινικές διαδικασίες.

Παρά την εκτεταμένη σύμπνοια, η πρόσβαση σε εναλλακτικά μέτρα υψηλής ποιότητας παραμένει άνιση. Οι ευρωπαϊκές αρχές διαφέρουν σημαντικά ως προς τα νομικά τους πλαίσια, τα κριτήρια επιλεξιμότητας, τις διαδικαστικές διασφαλίσεις, τις διαθέσιμες παρεμβάσεις, την επαγγελματική ικανότητα και τις κοινοτικές υπηρεσίες. Τα εναλλακτικά μέτρα περιορίζονται συχνά σε συγκεκριμένες κατηγορίες αδικημάτων, σε άτομα που διαπράττουν αδίκημα για πρώτη φορά ή στα αρχικά στάδια της διαδικασίας, περιορίζοντας έτσι τον αριθμό των ανηλίκων που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο και μπορούν να επωφεληθούν από αυτά. Ακόμη και όπου η νομοθεσία προβλέπει εναλλακτικά μέτρα, οι ανεπαρκείς πόροι, η περιορισμένη επαγγελματική εξειδίκευση και οι κατακερματισμένες υπηρεσίες υποστήριξης αποτελούν κοινές προκλήσεις που εμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή των εναλλακτικών μέτρων στην πράξη.

Το πρόγραμμα BRIDGE (Δημιουργία μιας πολυδύναμης διεθνούς ομάδας για την εναλλακτική αντιμετώπιση παραβατικών πράξεων από νέους με σκοπό την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών σε όλη την Ευρώπη) δημιουργήθηκε με σκοπό να υποστηρίξει τη συγκριτική μάθηση μεταξύ των συστημάτων εναλλακτικών μέτρων. Μέσω μιας συνεργασίας μεταξύ των οργανώσεων Stichting Halt στην Ολλανδία, Foróige στην Ιρλανδία και Terre des hommes Hellas στην Ελλάδα, το έργο συνδύασε τη συγκριτική νομική και πολιτική ανάλυση με τη διεπιστημονική επαγγελματική ανταλλαγή και τη συμμετοχή νέων που είχαν βιώσει τα εναλλακτικά μέτρα. Σκοπός του ήταν να προσδιορίσει ποιες κοινές αρχές, υποσχόμενες πρακτικές και εμπειρίες μπορούν να βελτιώσουν τα εναλλακτικά μέτρα σε διαφορετικά νομικά, θεσμικά και πολιτισμικά πλαίσια.

Η συγκριτική ανάλυση ανέδειξε τα ξεχωριστά πλεονεκτήματα των τριών συστημάτων. Η Ιρλανδία κατέδειξε την αξία μιας ευέλικτης, κοινοτικής προσέγγισης εναλλακτικών μέτρων, με τη στήριξη μακροπρόθεσμης εργασίας με νέους που υλοποιείται μέσω της συνεργασίας μεταξύ των επαγγελματιών που εργάζονται με νέους, των οικογενειών, των σχολείων, της αστυνομίας και των κοινοτικών οργανώσεων. Η ελληνική νομοθεσία προσφέρει ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευτικών, αποκαταστατικών, θεραπευτικών και κοινοτικών εναλλακτικών μέτρων που μπορούν να επιβληθούν από τον εισαγγελέα και να προσαρμοστούν στις περιστάσεις του παιδιού και της υπόθεσης, αν και απαιτούνται περαιτέρω επενδύσεις για τη συνεπή εφαρμογή των πρόσφατων νομικών μεταρρυθμίσεων στην πράξη. Η Ολλανδία καταδεικνύει τα πλεονεκτήματα ενός εξειδικευμένου και συντονισμένου σε εθνικό επίπεδο

προγράμματος εναλλακτικών μέτρων, ενώ παράλληλα αναδεικνύει τους περιορισμούς που προκύπτουν από τον περιορισμό της εφαρμογής των εναλλακτικών μέτρων κυρίως σε ήσσονος σημασίας παραβάσεις και στο στάδιο πριν από την άσκηση ποινικής δίωξης. Συνολικά, αυτές οι εμπειρίες δείχνουν ότι τα αποτελεσματικά συστήματα μπορεί να λαμβάνουν διαφορετικές μορφές, αλλά εξαρτώνται από κοινές δεσμεύσεις όσον αφορά τα δικαιώματα των παιδιών, τις διαδικαστικές διασφαλίσεις, τις αναπτυξιακές ανάγκες, την επαγγελματική ποιότητα και την κοινωνική επανένταξη.

Με βάση τα διεθνή πρότυπα για τα δικαιώματα των παιδιών, τη σύγχρονη έρευνα σχετικά με τα εναλλακτικά μέτρα, τα πορίσματα της αξιολόγησης αναγκών του προγράμματος BRIDGE, την ανταλλαγή επαγγελματικών απόψεων, καθώς και τις απόψεις νέων που έχουν βιώσει τα εναλλακτικά μέτρα, η παρούσα συνοπτική έκθεση πολιτικής παρουσιάζει επτά συστάσεις:

1. **Να καθιερωθούν τα εναλλακτικά μέτρα ως η προτιμώμενη αντίδραση απέναντι στα παιδιά που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο.** Τα εναλλακτικά μέτρα θα πρέπει να είναι διαθέσιμα όποτε αυτό είναι σκόπιμο και συμβατό με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, τα δικαιώματα των θυμάτων και τη δημόσια ασφάλεια. Η επιλεξιμότητα θα πρέπει να βασίζεται σε αναλογική, εξατομικευμένη αξιολόγηση και όχι σε άκαμπτα κριτήρια αποκλεισμού που βασίζονται αποκλειστικά στον τύπο του αδικήματος ή σε προηγούμενη παραβατική συμπεριφορά. Οι μεταρρυθμίσεις θα πρέπει να διευρύνουν την πρόσβαση, αποτρέποντας παράλληλα την επέκταση του πεδίου εφαρμογής και τις περιττά εντατικές παρεμβάσεις.
2. **Διασφάλιση ισχυρών διαδικαστικών εγγυήσεων καθ' όλη τη διάρκεια των εναλλακτικών μέτρων.** Τα παιδιά δεν πρέπει να υποχρεώνονται να παραιτηθούν από τα δικαιώματά τους με αντάλλαγμα την αποφυγή της ποινικής δίωξης. Τα εναλλακτικά μέτρα πρέπει να είναι εθελοντικά, διαφανή και να συνοδεύονται από πληροφορίες προσαρμοσμένες στα παιδιά, ενήμερη συγκατάθεση, προστασία από την αυτοενοχοποίηση, κατάλληλη και έγκαιρη νομική συνδρομή, καθώς και ευκαιρίες για ουσιαστική συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων.
3. **Να αναπτυχθούν εκπαιδευτικά προγράμματα, κατάλληλα για την αναπτυξιακή φάση των παιδιών, με βάση την τοπική κοινότητα και προσαρμοσμένα στις ατομικές ανάγκες, τα οποία θα προσφέρουν ευκαιρίες για αποκαταστατική δικαιοσύνη.** Τα εναλλακτικά μέτρα πρέπει να συνδυάζουν τη λογοδοσία με την εκπαίδευση, τη στήριξη και τη θετική ανάπτυξη. Οι παρεμβάσεις πρέπει να αντανakλούν την ωριμότητα, τα δυνατά σημεία, τις ανάγκες και τις συνθήκες των παιδιών, να παραμένουν αναλογικές, να ενισχύουν τους δεσμούς τους με τις τοπικές κοινότητές τους και να παρέχουν ευκαιρίες για αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπου αυτό είναι σκόπιμο και έχει συμφωνηθεί εθελοντικά από τους εμπλεκόμενους.
4. **Επένδυση σε δυνατότητες εφαρμογής και σε εξειδικευμένους επαγγελματίες στον τομέα της παιδικής δικαιοσύνης.** Η νομοθεσία από μόνη της δεν αρκεί για την αποτελεσματική εφαρμογή των εναλλακτικών μέτρων. Τα κράτη πρέπει να παρέχουν βιώσιμη χρηματοδότηση, προσβάσιμες υπηρεσίες σε επίπεδο κοινότητας, σαφείς δομές εφαρμογής, καθώς και αρχική και συνεχή εξειδικευμένη κατάρτιση για όλους τους επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά που έχουν έρθει σε σύγκρουση με το νόμο.
5. **Ενίσχυση της διαυπηρεσιακής συνεργασίας και της συνέχειας της φροντίδας. Η παραβατική συμπεριφορά συχνά συνδέεται με δυσκολίες που αφορούν την**

εκπαίδευση, τις οικογενειακές σχέσεις, την ψυχική υγεία, τα τραύματα, τη φτώχεια ή τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ως εκ τούτου, τα εναλλακτικά μέτρα, όπου αυτό εξυπηρετεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, θα πρέπει να συνδέουν τα παιδιά με συντονισμένη υποστήριξη από τις δικαστικές αρχές, τα σχολεία, τις υπηρεσίες υγείας, τις υπηρεσίες προστασίας των παιδιών, τις υπηρεσίες νεολαίας, τους δήμους και την κοινωνία των πολιτών πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την παρέμβαση.

6. **Πρωώθηση της ουσιαστικής συμμετοχής των παιδιών και της από κοινού λήψης αποφάσεων.** Τα παιδιά πρέπει να αναγνωρίζονται ως ενεργοί εταίροι και όχι ως παθητικοί αποδέκτες. Πρέπει να τους δίνεται η δυνατότητα να επηρεάζουν τη δική τους πορεία και τους στόχους της εναλλακτικής αντιμετώπισης, όπου αυτό είναι σκόπιμο. Οι νέοι με εμπειρία από πρώτο χέρι θα πρέπει επίσης να συμβάλλουν στην ανάπτυξη, την εφαρμογή και την αξιολόγηση της πολιτικής εναλλακτικών μέτρων, των προγραμμάτων και της κατάρτισης των επαγγελματιών.
7. **Επένδυση στη συνεχή μάθηση, την αξιολόγηση και την ευρωπαϊκή συνεργασία.** Τα συστήματα εναλλακτικών μέτρων θα πρέπει να παρακολουθούνται με βάση ένα ευρύ φάσμα δεικτών, πέραν της υποτροπής, όπως η ευημερία, η εκπαίδευση, η διαδικαστική δικαιοσύνη, η ικανοποίηση των θυμάτων, η κοινωνική ένταξη και η επανένταξη. Η συγκριτική έρευνα, οι επαγγελματικές ανταλλαγές και ένα μόνιμο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εναλλακτικών Μέτρων για Νέους είναι ζωτικής σημασίας για τη στήριξη της διαρκούς μάθησης και βελτίωσης.

Η εφαρμογή αυτών των συστάσεων απαιτεί συντονισμένη δράση. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να καθιερώσουν τα εναλλακτικά μέτρα ως την προτιμώμενη προσέγγιση, όπου αυτό είναι σκόπιμο, να ενισχύσουν τα μέτρα προστασίας, να διευρύνουν την πρόσβαση με υπευθυνότητα και να επενδύσουν στην εφαρμογή και στην ολοκληρωμένη υποστήριξη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να συνεχίσει να αναπτύσσει κοινά πρότυπα, να χρηματοδοτεί την έρευνα και την καινοτομία, να διευκολύνει την ανταλλαγή επαγγελματικής εμπειρίας και να υποστηρίζει τη μακροπρόθεσμη ευρωπαϊκή συνεργασία. Οι οργανώσεις και οι επαγγελματίες του τομέα της δικαιοσύνης για ανηλίκους θα πρέπει να αξιολογούν κριτικά τις υπηρεσίες τους, προκειμένου να διασφαλίζουν την παροχή εξατομικευμένων παρεμβάσεων που βασίζονται στα δικαιώματα, να συνεργάζονται πέρα από τα οργανωτικά όρια, να παρέχουν στα παιδιά ευκαιρίες για ουσιαστική συμμετοχή και να συμβάλλουν στις συνεχιζόμενες προσπάθειες αξιολόγησης και προάσπισης των δικαιωμάτων.

Το βασικό δίδαγμα του προγράμματος BRIDGE είναι ότι τα εναλλακτικά μέτρα δεν αποτελούν απλώς μια εναλλακτική λύση έναντι της ποινικής δίωξης και των τιμωρητικών αντιδράσεων απέναντι στην παιδική παραβατικότητα. Όταν εφαρμόζονται σωστά, μπορούν να προσφέρουν μια ουσιαστικά φιλική προς τα παιδιά και οικονομικά αποδοτική προσέγγιση για τα παιδιά που έρχονται σε σύγκρουση με το νόμο: μια προσέγγιση που συνδυάζει τη λογοδοσία με την προστασία των δικαιωμάτων, την αποκατάσταση της ζημίας, την υγιή ανάπτυξη και την (επαν)σύνδεση με τις οικογένειες, τα σχολεία και τις κοινότητες. Είναι επομένως υψίστης σημασίας τα ευρωπαϊκά κράτη να ενσωματώσουν τα εναλλακτικά μέτρα στην ποινική νομοθεσία και να διασφαλίσουν ότι κάθε παιδί θα έχει πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας εναλλακτικά μέτρα στην πράξη.